

عربی علمیه

مؤلف: آیت الله العظمی
مفسر: آیت الله العظمی
عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

www.ketab.ir

سرشناسه: قاسمی، فرج الله، ۱۳۵۶
 عنوان و نام پدیدآور: ساختار سیاسی - اجتماعی شیعیان عراق / فرج الله قاسمی .
 مشخصات نشر: تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۳ .
 مشخصات ظاهری: ۲۹۲ ص.؛ مصور، نقشه (رنگی)، نمونه (بخشی رنگی) .
 شابک: ۰-۵۲۱-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت: کتاب‌نامه: ص. [۲۷۶] - ۲۹۱؛ همچنین به صورت زیرنویس .
 موضوع: عراق
 موضوع: شیعیان -- عراق .
 موضوع: مجتهدان و علما -- عراق -- سرگذشت‌نامه
 موضوع: عراق - سیاست و حکومت
 رده‌بندی کتبی: ۱۳۹۳ ۲ س ۲ ق ۶ / ۷۰ DS
 رده‌بندی دیوید: ۷۰ ۹۵۶
 شماره کتب‌ناسی ملی: ۳۵۳۷۱۲

ساختار سیاسی - اجتماعی شیعیان عراق

تألیف:	فرج الله قاسمی
تدوین:	پژوهشک حج زیارت
ناشر:	مؤسسه فرهنگی و علمی مشعر
چاپ و صحافی:	چاپخانه مشعر
نوبت چاپ:	اول - زمستان ۱۳۹۳
شمارگان:	۳۰۰۰ نسخه
بها:	۷۰۰۰ تومان

ISBN: 978-964-540-521-0

شابک: ۰-۵۲۱-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸

مراکز پخش و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: تلفن: ۰۳۰۳۶۴۵۱۲ - ۰۲۱ / قم: تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۸۴۰۰

فهرست

۱۱	دیباچه
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول: ساختار سیاسی اجتماعی عراق
۱۷	ساختار اجتماعی
۱۷	۱. جغرافیای تاریخی و سیاسی
۲۱	- تقسیمات کشوری
۲۲	۲. جغرافیای طبیعی
۲۳	الف) وضعیت آب و هوایی
۲۴	یک - ناحیه کوهستانی
۲۴	دو - ناحیه مرکزی و جنوب غربی
۲۴	سه - ناحیه جنوب شرقی
۲۴	ب) منابع آب ها
۲۷	ج) پوشش گیاهی
۲۷	۳. جغرافیای انسانی و جمعیتی
۲۷	الف) میزان جمعیت
۲۹	ب) ویژگی های قومی و مذهبی
۲۹	یک - ویژگی های قومی

- ۲۹..... اول - عرب
- ۳۲..... دوم - کُرد
- ۳۸..... سوم - سایر اقلیت ها
- ۳۸..... - ترکمن ها
- ۴۰..... - شیعیان فارسی زبان
- ۴۰..... کردهای فیلی
- ۴۲..... دو - ویژگی های مذهبی
- ۴۲..... ۱ - شیعه - عراق
- ۴۵..... ۲ - اهل بیت در عراق
- ۴۸..... سوم - سایر اقلیت های مذهبی
- ۵۲..... ۴. جغرافیای اقتصاد
- ۵۲..... منابع
- ۵۳..... کشاورزی
- ۵۵..... تولید برق
- ۵۷..... ساختار سیاسی عراق
- ۵۷..... احزاب و جریان های سیاسی معاصر عراق
- ۵۸..... الف) احزاب و جریان های سیاسی اسلامی و غیراسلامی قبل از اشغال
- ۵۹..... ۱. حزب الدعوة
- ۶۸..... ۲. سازمان عمل اسلامی (منظمة العمل الاسلاميه)
- ۷۱..... ۳. مجلس اعلاى انقلاب اسلامى عراق
- ۷۶..... ۴. اخوان المسلمین
- ۷۷..... ۵. حزب التحریر الاسلامی
- ۸۰..... ۶. حزب بعث
- ۸۳..... ۷. حزب دموکراتیک کردستان (KDP)
- ۸۴..... ۸. حزب اتحادیه میهنی کردستان عراق (PUK)

۸۵	ب) جریان‌های سیاسی جدید بعد از اشغال
۸۶	۱. شیعیان
۸۶	گروه نخست: جریان معتدل
۸۶	گروه دوم: جریان صدر
۸۸	گروه سوم: جنبش وفاق ملی عراق
۸۹	۲. جریان کرد
۹۰	۳. جریان سنی
۹۰	جبهه توافق
۹۳	فصل دوم: معیار عراق
۹۳	مفهوم شیعه
۹۵	منابع هویت‌بخش شیعیان در عراق
۹۵	۱. حوزه علمیه و مرجعیت
۹۶	۲. جمعیت
۹۶	۳. موقعیت استراتژیکی
۹۷	۴. اماکن مقدس
۹۷	تاریخ شیعیان عراق از آغاز تا امروز
۹۷	تاریخ شیعیان عراق از ابتدا تا فروپاشی عثمانی
۱۰۳	تاریخ شیعیان عراق از فروپاشی عثمانی تا سقوط رژیم بعث
۱۱۸	تاریخ شیعیان عراق پس از فروپاشی رژیم بعث
۱۱۹	ویژگی‌های رفتاری مشترک گروه‌های سیاسی شیعه
۱۱۹	۱. تأکید بر قواعد و اصول دموکراتیک در به‌دست آوردن قدرت و جایگاه
۱۱۹	مناسب در ساختار سیاسی فعلی عراق
۱۲۰	۲. تأکید بر وحدت
۱۲۰	۳. سازش نکردن و واقع‌نگری گروه‌های سیاسی و مرجعیت با دولت‌های غیرمذهبی و امریکا

۱۲۲	۴. تأکید بر امنیت و آرامش در کشور.....
۱۲۳	فصل سوم: مراجع عراق.....
۱۲۳	مقدمه.....
۱۲۵	پیشینه مرجعیت.....
۱۲۸	رهبری سیاسی مرجعیت در عراق.....
۱۳۷	آیت الله العظمی سید محمد کاظم یزدی.....
۱۳۷	زندگی نامه.....
۱۴۰	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۱۴۰	۱. دفاع از کیان اسلامی.....
۱۴۲	۲. سیاست رابطه آن با دین.....
۱۴۳	۳. سید و نظام سیاسی مشروطه.....
۱۴۶	آیت الله العظمی محمد کاظم - راسانی.....
۱۴۶	زندگی نامه.....
۱۴۸	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۱۵۲	آیت الله العظمی سید ابوالحسن اصفهانی.....
۱۵۲	زندگی نامه.....
۱۵۳	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۱۵۴	۱. مسئله مشروطه.....
۱۵۴	۲. مسئله نهضت ضد استعماری در عراق.....
۱۵۶	آیت الله العظمی محمد حسین کاشف الغطاء.....
۱۵۶	زندگی نامه.....
۱۵۷	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۱۵۸	منادی وحدت.....
۱۵۹	اهتمام به مسئله فلسطین.....
۱۶۰	مصلح.....

- ۱۶۱ مبارزه با استعمار و دفاع از سرزمین های اسلامی
- ۱۶۲ اختیارات حاکم اسلامی
- ۱۶۳ آیت الله العظمی سید محسن طباطبایی حکیم
- ۱۶۳ زندگی نامه
- ۱۶۴ دیدگاه های سیاسی - اجتماعی
- ۱۷۴ آیت الله العظمی سید محمدباقر صدر
- ۱۷۴ زندگی نامه
- ۱۷۷ دیدگاه های سیاسی - اجتماعی
- ۱۸۲ آیت الله العظمی سید ابوالقاسم خویی
- ۱۸۲ زندگی نامه
- ۱۸۵ دیدگاه های سیاسی - اجتماعی
- ۱۸۵ مواضع و مبارزات سیاسی
- ۱۸۵ دوره اول: مبارزات و مساعی سیاسی فعال
- ۱۸۸ دوره دوم: دوران رکود و سرکشی و فعالیت های سیاسی
- ۱۹۰ دوره سوم: دوران نیمه فعال
- ۱۹۳ ولایت فقیه از دیدگاه آیت الله العظمی سید
- ۱۹۴ آیت الله العظمی سید عبدالاعلی سبزواری
- ۱۹۴ زندگی نامه
- ۱۹۵ دیدگاه های سیاسی - اجتماعی
- ۱۹۹ آیت الله العظمی سید علی سیستانی
- ۱۹۹ زندگی نامه
- ۲۰۱ دیدگاه های سیاسی - اجتماعی
- ۲۰۱ دین و دولت
- ۲۰۳ ولایت فقیه
- ۲۰۷ انتخابات

۲۱۰	وحدت.....
۲۱۳	آیت الله العظمی محمد اسحاق فیاض.....
۲۱۳	زندگی نامه.....
۲۱۴	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۲۱۹	آیت الله العظمی بشیر نجفی.....
۲۱۹	زندگی نامه.....
۲۲۰	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۲۲۵	آیت الله العظمی سید محمد سعید حکیم.....
۲۲۵	زندگی نامه.....
۲۲۶	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۲۲۹	آیت الله العظمی سید اکرم حائری.....
۲۲۹	زندگی نامه.....
۲۳۰	دیدگاه های سیاسی - اجتماعی.....
۲۳۷	جمع بندی.....
۲۴۱	نمودارها.....
۲۴۵	نقشه ها.....
۲۵۳	بیانیه ها.....
۲۷۷	کتابنامه.....

دیباچه

عراق یکی از کشورهای اسلامی و اثرگذار در تحولات جهان اسلام است. از نظر تاریخ شیعی در این کشور، حضرت علی علیه السلام نخستین بار حکومت شیعی را بر اینجا بنا نهاده و از آن زمان تاریخ عراق با تاریخ شیعی گره خورده است.

حضور ائمه اطهار علیهم السلام در عراق و امروز مزارشان زیارتگاه عاشقان است، و نیز شهر بغداد که پایتخت جهان اسلام در عهد عباسیان بود، تمدن ویژه‌ای را برای عراق در تاریخ اسلام به رجه آورد. این وضعیت، هم در زمان امپراتوری عثمانی و هم به دنبال جنگ جهانی اول و تجزیه امپراتوری عثمانی به کشورهای کوچک‌تر و مستقل، البته مستعمره، ادامه یافت. البته کشف میدان‌های نفتی، بر ابعاد جدید استراتژیکی عراق افزود.

شیعیان عراق، اگرچه از نظر جمعیت بیشتر از اهل سنت بوده‌اند، ولی از نظر سیاسی و اجتماعی نقش کمتری ایفا کرده‌اند، با این حال مراجع عظام یکی از نهادهای اثرگذار در نقش‌آفرینی سیاسی - اجتماعی شیعیان بوده‌اند و می‌توان گفت که تأسیس حوزه علمیه نجف، نقطه عطفی در

این حضور و مبارزات سیاسی - اجتماعی شیعیان بوده است.

حوادث پس از جنگ جهانی دوم و روی کار آمدن حزب بعث در عراق که با دخالت استعمارگران بود، صحنه سیاسی عراق را وارد مرحله جدیدی کرد. حمله امریکا به عراق و سقوط حزب بعث، هرچند یک تهدید بود، ولی شیعیان عراق با محوریت حوزه علمیه و مراجع، و با تکیه بر برتری جمعیت شیعیان بر اهل تسنن در عراق، آن را به فرصتی تاریخی برای حضور بیشتر در تحولات و تصمیمات تبدیل کردند.

این اثر به واسطه زحمات حجت الاسلام والمسلمین دکتر «فرج‌اله قاسمی» است، ساختار سیاسی - اجتماعی، شیعیان و مراجع عراق را بررسی کرده است. امید داریم که زائران، روحانیون کاروان‌ها و دیگر پژوهشگران از این اثر بهره کافی ببرند.

انه ولی التوفیق

پژوهشکده حج و زیارت

گروه مطالعات اجتماعی

مقدمه

کشور عراق موقعیتی ویژه در خلیج فارس و منطقه خاورمیانه، دارای تاریخی پر از نشیب است که در طول حیات تاریخی خود مراحل سرنوشت‌ساری را سپری کرده، و مورد طمع قدرت‌های بزرگ بوده است. ویژگی‌های جغرافیایی، تمدنی و فرهنگی این سرزمین و مردم عراق، نقش مؤثر این منطقه و کشور را در جهان اسلام موجب شده است.

تمدن عراق بسیار کهن است و سومر ما در هزاره پنجم تا سوم قبل از میلاد، نخستین اقوام ساکن در این منطقه بودند. اما با فروپاشی امپراتوری عثمانی پس از جنگ جهانی اول، به صورت فزاینده‌تر زیر نظر انگلستان به وجود آمد. در جریان اشغال عراق توسط انگلستان و ایران این کشور، با رهبری علما برای کسب استقلال و خروج اشغالگران تلاش گسترده‌ای کردند که انقلاب ۱۹۲۰م نقطه اوج این مبارزات بود. شیعیان از سال ۱۹۲۱م که «فیصل اول» به پادشاهی مستعمره عراق انتخاب شد، تا زمان فروپاشی رژیم بعث در سال ۲۰۰۳م، به مدت ۸۲ سال از رسیدن به مراکز قدرت محروم بودند و عرصه بر آنان در رسیدن

به موقعیت‌های اجتماعی، و مناصب سیاسی تنگ بود؛ به گونه‌ای که تبعیض علیه شیعیان در تمامی جنبه‌ها وجود داشت و آنان را گروه‌های مخالف رژیم می‌دانستند.

فشار گسترده رژیم بعثی بر شیعیان، از زمان به قدرت رسیدن (۱۹۶۸م) تا زمان سقوط (مارس ۲۰۰۳م) در مقاطع مختلف، موجب شکل‌گیری جریان‌ها و گروه‌های معارض متعددی در داخل و خارج عراق شد. بخشی از تاریخ سیاسی - اجتماعی این کشور را رقم زد.

کودتای عراق با سقوط رژیم بعث به دوران تازه‌ای گام نهاده است؛ به طوری که تبعیض پس از گذشت چندین دهه دوری از مشارکت فعال در قدرت سیاسی اکنون می‌تواند خود را قدرتی برتر در عرصه سیاسی مطرح کند.

در این اوضاع، مراجع هموار نگهبان ارزش‌های اسلامی، و عامل تحقق وحدت و هویت یافتن شیعیان بودند. راجع در مقابله با استعمار انگلیس، زمانی که هنوز عراق در قلمرو «کرم» عثمانی بود، نقش رهبری سیاسی و روشنگری مردم را بر عهده داشتند. «آیت‌الله العظمی سید محمدکاظم طباطبایی یزدی» و «آیت‌الله العظمی شیخ مهدی خالصی» با فتوای جهاد خود، به مقابله با اشغالگران پرداختند. بعد از اشغال عراق و استعمار انگلیس نیز «میرزای دوم آیت‌الله العظمی محمدتقی شیرازی» و «آیت‌الله العظمی شیخ الشریعه اصفهانی» به مخالفت با استعمارگران پرداختند. با فروپاشی رژیم «صدام حسین» مرجعیت شیعه حوزه نجف، از حاشیه به متن آمد و به کنشگری مؤثر تبدیل شد.

در این پژوهش درصددیم تا ضمن بررسی ساختار سیاسی - اجتماعی

عراق، به وضعیت و تاریخ گذشته و حال شیعیان بپردازیم و در نهایت، اندیشه و نگرش سیاسی مراجع معاصر عراق را بررسی کنیم. بنابراین، پژوهش حاضر، در یک مقدمه، سه فصل و یک نتیجه‌گیری مورد بررسی قرار می‌گیرد: فصل نخست، به ساختار اجتماعی و سیاسی عراق می‌پردازد. در این فصل به جغرافیای کلی عراق، جغرافیای تاریخی - سیاسی، جغرافیای طبیعی، جغرافیای انسانی و جمعیتی و جغرافیای اقتصادی پرداخته‌ایم و در ادامه، ساختار سیاسی عراق و احزاب و جریان‌های سیاسی - اسلامی معاصر عراق را در دو مقطع قبل و بعد از اشغال عراق توسط امریکا در سال ۲۰۰۳م، بررسی کرده‌ایم.

در فصل دوم، به بررسی مفهوم شیعه، تاریخ سیاسی - اجتماعی شیعیان عراق را از آغاز تا به امروز بررسی کرده‌ایم. در این فصل، تاریخ شیعیان در سه مقطع: از آغاز تا فروپاشی عثمانی، از فروپاشی عثمانی تا سقوط رژیم بعث و پس از فروپاشی رژیم بعث، پژوهش می‌شود. در فصل سوم نیز زندگی، فعالیت، اندیشه و نگرش سیاسی - اجتماعی مراجع معاصر عراق، و تعامل آنان با ساختار زندگی مردم تبیین می‌شود.

فرج‌اله قاسمی - هم‌ا مقدمه

۱۳۸۹ ه. ش.